

Det Anarkistiska Biblioteket

Terroristerna

De ryska anarkisterna och 1905 års revolution

Paul Avrich

Paul Avrich
Terroristerna

De ryska anarkisterna och 1905 års revolution

Mottogs den 15 december från

<http://sovversiva.wordpress.com/2012/01/03/avrich-terroristerna/>

Terroristerna är en översättning av kapitel 2 i Paul Avrich: The Russian Anarchists, Princeton University Press, New Jersey 1967, s. 35-71. Notera att alla datum ges enligt den julianska kalendern (tretton dagar efter västkalendern på nittonhundratalet), som användes i Ryssland till februari 1918. ANARKANDA 2005. Originaltextens 129 noter och källhänvisningar har här lyfts bort... (Översättningen är något uppsnyggad av Sovversiva).

sv.theanarchistlibrary.org

Vi ska sätta världen i lågor,
Bitter olycka över varje bourzhooy,
Med blod sätta världen i lågor –
Gode Gud, giv oss din välsignelse.
ALEXANDER BLOK

DEN ANARKISTISKA rörelse som dök upp i det romanovska imperiet i början av nittonhundratalet hade föregångare i det ryska förflutna. Under århundraden hade de ryska gränsländerna varit scen för vilda folkliga uppror med starka anarkistiska övertoner. Även om de upproriska bönderna hade reserverat sitt gift åt jordägarna och ämbetsmännen och fortsatt att vörda tsaren eller någon falsk pretendent var detta arv av massrevolt, från Bolotnikov och Stenka Razin till Bulavin och Pugatjev, en rik inspirationskälla för Bakunin, Krapotkin och deras anarkistiska lärjungar.

De anarkiserade religiösa sekter som det vimlade av i Ryssland gjorde också ett djupt intryck på ledarna för den revolutionära anarkiströrelsen, trots att sektmedlemmarna var gudfruktiga pacifister som satte sin tilltro till en personlig gemenskap med Kristus snarare än till våldsam social aktion. Sekterna förkastade stenhårt allt tvång utifrån, oavsett religiös eller världslig. Deras anhängare avvisade den ryska ortodoxa kyrkans officiella hierarki och de undvek ofta att betala skatter och vägrade att svära eder eller bära vapen. ”Guds barn”, proklamerade fångslade medlemmar i Dukhborsekten 1791, ”har inget behov av varken tsarer eller härskande makter eller av några mänskliga lagar överhuvudtaget”.

Just denna kristna kvietism var en grundsats för Leo Tolstoj och hans anhängare, som började bilda anarkiserade grupper under 1880-talet i Tula-, Orel- och Samaraprovinserna och i staden Moskva. Vid sekelskiftet hade tolstojanska missionärer spritt evangeliet om kristen anarkism med betydande resultat genom den svarta jordens provinser och hade grundat kolonier så långt söderut som till de kaukasiska bergen. Tolstojanerna, medan de fördömde staten som ett förtrycksinstrument, skydde revolutionär verksamhet som något som alstrade hat och våld. Samhället, trodde de, kunde aldrig förbättras genom blodsutgjutelse, utan endast när människor hade lärt sig kristen kärlek. De revolutionära anarkisterna hade naturligtvis ingenting till övers för Tolstojs lära om icke-motstånd mot det onda; dock beundrade de hans tuktan av statsdisciplin och institutionaliserad religion, hans motvilja till patriotism och krig och hans djupa medlidande för det ”oförstörda småfolket”.

En annan källa till anarkistiska idéer, om än en indirekt sådan, var Petrasjevskijkretsen i St Petersburg, som överförde Fouriers ”utopiska” socialism

stort mod. Det var nu tydligt att 1905 bara hade varit ett förspel trots allt; att det var nödvändigt att lägga grunden för den *verkliga* sociala revolution som skulle komma.

till Ryssland på 1840-talet. Det var delvis från Fourier som Bakunin och Kropotkin hämtade sin tro på små frivilligkommuner, samt deras romantiska övertygelse att människor kunde leva i harmoni när väl de artificiella tvång som regeringar medfört hade avlägsnats. Liknande uppfattningar hämtades från de ryska slavofilerna från artonhundratalets mitt, i synnerhet Konstantin Aksakov, för vilken den centraliserade, byråkratiska staten var ”principiellt ond”. Aksakov var grundligt hemmastadd med Proudhons och Stirners skrifter, liksom med Fouriers, och hans idealiserade vision av bondekommunen påverkade starkt Bakunin och hans efterkommande. Slutligen lärde sig anarkisterna mycket från Alexander Herzens frihetliga socialism, en förebådare till den populistiska rörelsen, som bestämt vägrade att offra individens frihet för abstrakta teories tyranni, oavsett om de framförs av parlamentariska liberaler eller av auktoritära socialister.

Trots det rika arv som lämnats av bonderevolterna, de religiösa sekterna och tolstojanska grupper, *petrasjevtsy* och slavofilerna, och Alexander Herzen, uppstod ingen revolutionär anarkistisk rörelse i Ryssland innan nittonhundratalet – inte ens under Bakunins glansdagar på det sena 1860- och tidiga 1870-talet. Det är sant att Bakunin vann över en handfull unga ryska emigranter, som samarbetade med honom i utgivandet av två kortlivade tidskrifter i Geneve (*Narodnoe Delo* och *Rabotnik*) och i organiserandet (1872) av en flyktig krets i Zürich känd som det Ryska Brödrskapet; och det är också sant att han kastade sin unika prägel över många av studentpopulisterna som ”gick till folket” under 1870-talet och att hans inflytande märktes inom de hemliga grupper av fabriksarbetare som började dyka upp på den här tiden i Petersburg, Moskva, Kiev och Odessa. Dock grundades ingen genuint bakunistisk grupp på rysk jord under hans livstid.

Bakunins främsta anhängare i Schweiz var N. I. Shukovskij, M. P. Sazhin (”Armand Ross”) och en ung rebell av rumänsk börd vid namn Z. Ralli. 1873 hjälpte Ralli till att skapa en liten grupp i Geneve kallad Ryska Anarkisters Revolutionära Kommun, som liksom Brödrskapet i Zürich spred Bakunins idéer bland de radikala landsflyktiga. Bakunins mest dramatiska lärjunge inne i Ryssland var dock den bisarre figuren Sergej Gennadievitj Netjajev som var mindre genuin anarkist än en apostel för revolutionär diktatur, långt mer sysselsatt med konspirativa och terroristiska metoder än med det ståtliga målet om ett statslöst samhälle. Den sanne revolutionären var enligt Netjajev en människa som fullständigt brutit med den existerande ordningen, en oförsonlig fiende till den samtida världen, beredd att använda t o m de mest motbjudande metoder – inklusive dolken, repet och all slags bedrägeri och svek – i namn av ”folkets

hämnd”. Denna bild av den obarmhärtinge underjordiske konspiratören skulle fånga fantasin hos fler än några få anarkistiska ungdomar under de stormiga månaderna både 1905 och 1917.

Kvartsseket efter Bakunins död 1876 var en svart reaktionsperiod i det tsaristiska imperiet. Bara den fruktbara pennan hos Peter Krapotkin, som levde i västeuropeisk exil, höll drömmen om en anarkistisk rörelse vid liv. Sedan, 1892, troligen eggad till aktion av den stora hungersnöd som hemsökte deras hemland, upprättade en grupp ryska studenter i Geneve en anarkistisk propagandacirkel, den första sedan Rallis Revolutionära Kommun 1873. Den nya gruppen, ledd av Alexander Atabekian, en ung armenisk doktor och lärjunge till Krapotkin, kallade sig Anarkistiska Biblioteket (*Anarkhicheskaia Biblioteka*), tryckte några pamfletter av Bakunin och Krapotkin och av de bemärkta italienska anarkisterna Errico Malatesta och Saverio Merlino. Atabekians försök att smuggla in litteraturen i Ryssland tycks inte ha haft stor framgång. Men arbetet som hans Anarkistiska Bibliotek utförde återupptogs mot slutet av nittiotalet av en annan propagandacirkel, känd helt enkelt som Geneves Anarkistgrupp. Med tryckpressen hos en sympatiskt inställd tryckare vid namn Émile Held fick Genevegruppen ut fler pamfletter av Krapotkin och verk av så berömda västeuropeiska anarkister som Jean Grave, Élisée Reclus och Johann Most. 1902 utgav en grupp Krapotkinanhängare i London en rysk översättning av *Erövringen av Brödet* under den klingande titeln *Khleb i Volia* (Bröd och Frihet), som omedelbart upptogs bland den anarkistiska arsenalen av slagord.

Inte förrän 1903, då den stigande jäsningen i Ryssland indikerade att en fullständig revolution kunde stå för dörren, installerades en varaktig anarkiströrelse både inuti det tsaristiska imperiet och i emigrantkolonierna i Västeuropa. På våren det året dök de första anarkisterna upp i Bialystok och organiserade gruppen *Bor'ba* (Kamp), med omkring ett dussin medlemmar. Samtidigt startade en liten krets krapotkinister i Geneve en månatlig anarkistisk tidskrift (tryckt av Émile Held) som de döpte till *Khleb i Volia*, efter deras mentors berömda bok. Ledarna för den nya Genevegruppen var K. Orgeani, en georgier vars riktiga namn var G. Gogeliia, hans hustru Lidia och en tidigare student vid namn Maria Korn (född Goldsmit) vars mor hade varit en anhängare till den eminente populisterna Peter Lavrov och vars far hade utgett en positivistisk tidskrift i St Petersburg. Krapotkin gav från sin uppehållsort London *Khleb i Volia* sitt entusiastiska stöd och medverkade med många av artiklarna och ledarna. Bakunins berömda sats, ”lusten till förstörelse är också en skapande lust”, valdes att pryda titelloggan. Det första numret, som utkom i augusti 1903, innehöll den jublande proklamationen att Ryssland stod ”på randen” till

vägrade att besvara några frågor som magistratdomarna ställde till dem. Alexander Kolosov deklarerade att domstolen, då den uppenbarligen fattat sitt beslut innan förhandlingarna, bara borde avge dom så att han och hans vänner kunde tacka domarna och stillsamt avlägsna sig. Bidbei, gruppens sardoniske ledare, vägrade resa på sig när chefsmagistraten ropade upp hans namn och förklarade att han aldrig talade med någon ”som han inte var personligt bekant med”. De anklagade avlägsnades därpå från domstolssalen. Bidbei dömdes till 15 års fängelse. Kolosov, som fick samma straff, begick självmord 3 år senare genom att kasta sig ner i en brunn i en straffkoloni i Sibirien. Boris Speranskij fick ett kortare straff på 10 år p g a sin ungdom (han var då tjugo). Han gjorde ett framgångslöst flyktförsök från Schlüsselburgfästningen och tio år till lades på hans fängelsetid. Underjordiska rapporter från Schlüsselburg 1908 berättade att Speranskij misshandlades för att ha förolämpat en fängelsevaktare och, vid ett annat tillfälle, skjutits i båda benen av en fängelsevakt. Om hans slutliga öde är ingenting känt.

Det kvarstår att beskriva ödet för ”Tolstoj” Rostovtsev och Vladimir Ushakov. Rostovtsev spelade vansinnig när han satt instängd i Peter-Paulfästningen och förflyttades till ett fängelsesjukhus varifrån han rymde till Väst, precis som Krapotkin hade gjort 30 år tidigare. Tyvärr hade inte Rostovtsev lämnat sina terroristiska böjelser bakom sig i Ryssland. Han försökte råna en bank i Montreux men lyckades bara döda flera oskyldiga förbipasserande och fick räddas undan en lynchmobb av den schweiziska polisen. Inspärrad i Lausanne hällde han fotogen över sin kropp och brände sig till döds. Ushakov hade som bekant undkommit polisnätet i St Petersburg och hade funnit tillfällig tillflykt i Lvov. Inom kort återvände han till Ryssland och anslöt sig först till Ekaterinoslavs ”stridsavdelning” och for sedan vidare till Krim. Ushakov infångades under en ”expropriering” av en bank på Jalta och togs till ett fängelse i Sevastopol. Han försökte rymma, men när polisen tog in på honom satte han pistolen mot huvudet och blåste ut hjärnan.

Under perioden av ”pacifisering” som följde 1905 års revolution dömdes många andra välkända anarkister till långa fängelsestraff eller till straffarbetsläger. Bland dem fanns Lazar Gershkovitj och Daniil Novomirskij, ledarna för anarkiströrelsen i Odessa, och German Sandomirskij från Kievs anarkokommunistiska organisation. Vladimir Zabrezhnev och Vladimir Barmash, nyckelfigurer i Moskvarörelsen, arresterades och fängslades, men båda lyckades rymma. Zabrezhnev tog sig så småningom till Krapotkins krets i London, där ett annat sorts liv väntade honom, ett liv utan farorna och oförvägenheten i Moskvas underjord, men ett som icke desto mindre krävde outtröttlig ansträngning och

kommer att vara de saker som är nyttiga. En sådan värld kallas "Anarki". Den kommer inte att ha några slott, ingen plats för herrar och slavar. Livet kommer att vara öppet för alla. Var och en kommer att ta vad hon behöver – detta är det anarkistiska idealet. Och när detta genomförs kommer människan att leva klokt och leva väl. Massorna måste delta i byggandet av detta paradiset på jorden.

De mest spektakulära av de anarkistiska rättegångarna rörde de *bezmotivnikis* i Odessa som bombade Kafé Libman i december 1905, och *beznachalie*-gruppen i St Petersburg, fångade av polisen 1906. Fem unga män och kvinnor ställdes inför domstol för Libmanaffären. (En sjätte deltagare, N. M. Erdelevskij, hade infångats efter att ha sårat fyra poliser, men lyckats rymma till Schweiz, där han hjälpte till att grunda en krets *Chernoe Znamia* känd som *Buntar'* – Myteristen.) Alla fem dömdes utan mycket formalia, tre av dem till dödsstraffet. Moisei Mets, tjuugoett år gammal och snickare till yrket, vägrade erkänna någon skuld till brott, om än han beredvilligt medgav att han kastat en bomb in i kaféet "i syfte att döda exploatörerna där". Mets sa till domstolen att hans grupp krävde inget mindre än den rådande ordningens totala jämnande med marken. Inga gradvisa reformer dög, utan vara "det slutliga tillintetgörandet av evigt slaveri och exploatering". Bourgeoisien skulle, utan tvivel, dansa på hans grav, fortsatte Mets, men *bezmotivniki* var bara den annalkande vårens första svalor. Det skulle komma andra, deklarerade han, som skulle ta bort "era privilegier och er sysslolöshet, er lyx och er auktoritet. Död och förintelse åt hela den borgerliga ordningen! Leve de förtrycktas revolutionära klasskamp! Leve anarkism och kommunism!" Två veckor efter rättegången gick Mets till galgen tillsammans med två av sina kamrater, en artonårig pojke och en flicka på tjugotvå.

De andra två deltagarna fick långa fängelsestraff. Den äldsta i gruppen, Olga Taratuta, trettiofem år gammal, hade anslutit sig till det socialdemokratiska partiet i Ekaterinoslav när det bildades 1898 och sedan flyttat över sin lojalitet till det anarkistiska lägret. Taratuta, dömd till sjutton års fängelse, bröt sig ut ur Odessafängelset och flydde till Geneve, där hon gick med i Erdelevskijs association *Buntar'*. Men det stillasittande emigrantlivet visade sig motbjudande för Taratutas dynamiska temperament och hon återvände till den aktiva kampen inne i Ryssland. Taratuta blev medlem i den anarkokommunistiska "stridsavdelningen" i sin hemstad Ekaterinoslav, men greps 1908 och dömdes till långt straffarbete. Den här gången rymde hon inte.

Den 13 november 1906, samma dag som de tre *bezmotivniki* i Odessa hängdes, stod *Beznachalie*-gruppen inför domstol i huvudstaden. De svarande, åtalade för innehav av sprängmedel och för att "tillhöra ett kriminellt sällskap",

en stor revolution. *Khleb i Volia* smugglades över Polens och Ukrainas gränser med stor upphetsning av Bialystokanarkisterna som skickade vidare de dyrbara exemplaren bland sina student- och arbetarkamrater tills tidningen var upplöst i smulor.

Gruppen *Khleb i Volia* översvämmades snart med upprop om mer litteratur. Som svar utgav de ytterligare pamfletter av Bakunin och Krapotkin och ryska översättningar av verk av Grave, Malatesta och Élisée Reclus, bland andra. Varlaam Nikolajevitj Tjerkesov, en georgier av fursteblood och Krapotkins mest kända förbundne i London, bidrog med en kritisk analys av marxistisk lära, och Orgeani producerade en skildring av det tragiska Haymarketupproppet 1886, som hade slutat med fyra Chicagoanarkisters martyrskap. Förutom dessa verk på ryska lyckades några exemplar av de jiddischspråkiga tidningarna *Der Arbayer Fraynt* och *Zsherminal*, utgivna av judiska anarkister i Londons East End, nå Palegettona. Det dröjde inte länge förrän Bialystokkretsen hektograferade handskrivna kopior av artiklarna från Väst och gav ut sina egna flygblad, proklamationer och manifest som skickades i stora buntar till närliggande samhällen såväl som till så avlägsna platser som Odessa och Nezhin (i Chernigovprovinsen), där anarkistgrupper uppstod mot slutet av 1903. Några exemplar av *Khleb i Volia* nådde t o m industricentren i de avlägsna Uralbergen och 1904 spred en handfull ryska anarkistiska propagandister dem i de urgamlas och förfallna fabriker i Ekaterinburg.

* * *

1905 BRÖT TILL SIST den länge väntade stormen ut över Ryssland. Folkligt missnöje hade kraftigt förvärrats genom kriget med Japan som hade brutit ut i februari 1904. Den ryska kolossen, totalt oförberedd för konflikten, led en rad förödmjukande nederlag, som befolkningen naturligtvis skyllde på regeringsvanskötselpolitik. I början av 1905 var situationen i Petrograd extremt spänd. Avskedandet av några arbetare från de enorma Putilovjärnverken satte igång en strejkväg i huvudstaden som kulminerade den 9 januari i den ohyggliga episod som är känd som den Blodiga Söndagen.

Den dagen strömmade arbetare från fabriksförorterna in till stadens centrum och bildade en ofantlig procession som fyllde flera gator. Processionen, ledd av Georgii Gapon, en teatralisk präst i den ortodoxa kyrkan, bar heliga ikoner och porträtt av tsaren och sjöng religiösa och patriotiska hymner, och sammanlöppte vid vinterpalatset. De obeväpnade massorna av arbetare och deras familjer bar en dramatisk petition som bad deras härskare att få ett slut

på kriget, att inkalla en konstituerande församling, att ge arbetarna en åttimmarsdag och rätt att organisera fackföreningar, att avskaffa böndernas friköpningsbetalningar och skänka alla medborgare personlig okränkbarhet och likhet inför lagen. Regeringstrupperna hälsade demonstranterna med skarp eldgivning, vilket lämnade hundratals döda eller sårade på gatorna.

Ögonblickligen var det urgamla bandet mellan tsar och folk kapat; från den dagen och framåt var monarken och hans undersåtar, med Fader Gapons ord, åtskiljda av "en flod av blod". Revolutionen flammade omedelbart upp över hela landet. Strejker, särskilt våldsamma i de icke-ryska städerna, bröt ut i varenda större industriellt center; nära en halv miljon arbetare lämnade sina maskiner och for ut på gatorna. Strax efteråt stod de baltiska provinserna och den svarta jordens regioner i centrala Ryssland i upprorsbrand, bönderna brände och plundrade som på Pugatjevs tid. I mitten va oktober hade strejkvågor, utströmmande från Moskva och St Petersburg, förklamat hela järnvägsnätet och fått industriproduktionen att stå nästan helt stilla. Det ökande antalet bondeoroligheter på landsbygden, generalstrejken i oktober i städerna och det plötsliga uppdykandet av en sovjet med arbetardeputerade i ledningen för Petersburgs strejkrörelse skrämde Nikolaj till att underteckna 17:e Oktobermanifestet, som garanterade fullständiga medborgerliga rättigheter för befolkningen och utlovade att ingen lag skulle träda i verkan utan statsdumans samtycke. Då deras krav vägrades tillgodoses och framburna av revolutionens energi, fortsatte dock bönderna och arbetarna sina upplopp.

I december nådde revolutionen sin klimax. I Moskva svällde strejker och gatudemonstrationer till en väpnad insurrektion, huvudsakligen bolsjevikernas verk, men i vilken anarkister och andra vänstergrupper tog aktiv del. Barrikader for upp i arbetarkvarteret Presnia. Efter mer än en veckas strider kvästes upproret av regeringstrupper, av vilka de flesta visade sig lojala till tsaren trots sporadiska myterier tidigare under året. Våldsamma slag rasade också en kort tid i Odessa, Kharkov och Ekaterinoslav, men armén och polisen lyckades kuva rebellerna.

Den folkliga harm som utbröt p g a den Blodiga Söndagen gav en kraftig skjuts åt den nyfödda radikala rörelsen i Ryssland. Under revolutionen 1905, mindes Iuda Roschin, en ledande deltagare i Bialystok, sköt anarkistgrupper "upp som svampar efter ett regn". Före 1905 hade det funnits endast tolv eller femton aktiva anarkister i Bialystok. Men vid våren det året fanns det fem cirklar, till stor del bestående av tidigare bundister och socialistrevolutionärer och uppgick totalt till ca sextio medlemmar. I maj månad gick, enligt en trovärdig källa, hela "agitationssektionen" i Bialystoks SR över till anarkisterna.

arna var det vanligt för anarkistiska åtalade att hålla passionerade tal som vidmakthöll deras sak. En *chernoeznamets* i Vilnius, arresterad för att ha burit sprängämnen, gav sig i kast med att övertyga sin publik om att anarki inte var, som dess baktalare menade, liktydigt med rent kaos: "Våra fiender likställer anarki med oordning. Nej! Anarki är den högsta ordningen, den högsta harmonin. Det är liv utan auktoritet. När vi väl har tagit itu med fienden som vi kämpar mot ska vi ha en kommun – livet kommer att bli socialt, broderligt och rättvist." I Kiev var ett annat typiskt fall det med en ukrainsk bondflicka vid namn Matrena Prisiazhnikiu, en individualanarkist dömd för att ha deltagit i en räd mot en sockerfabrik och för att ha mördat en präst och försökt döda en distriktspolisofficer. Efter att militärdomstolen uttalat dödsdomen tilläts den dömda flickan att yttra sina sista ord. "Jag är en individualanarkist", började hon. "Mitt ideal är den individuella personlighetens fria utveckling i ordets vidaste betydelse, och störtandet av slaveri i alla dess former." Hon berättade om fattigdomen och hungern i sin hemby, "jämmer, lidande och blod överallt". Bourgeoisimoral, "officiell och kall – rent kommersiell", var orsaken. Sedan, i ett kort föredrag, höjde flickan sin annalkande död och döden för två anarkistiska kamrater som dömdes med henne, till skyarna: "Stolt och modigt ska vi stiga upp på schavotten, kastande en utmanande blick mot er. Vår död kommer likt en het låga att antända många hjärtan. Vi dör som segrare. Så framåt! Vår död är vår triumf!" Prisiazhnikiuvs vision kom dock aldrig att besannas, för hon undkom sin bödel genom att ta cyanidkapslar insmugglade i hennes cell efter rättegången.

Ibland uttryckte de åtalade sitt förakt för domstolen genom hånfull tystnad eller genom högljudda och rasande utbrrott. När Ignatii Musil (Nikolaj Rogdajevs bror) ställdes inför domstol – han greps i skogen nära Niznij Novgorod med anarkistisk litteratur i sin ägo – vägrade han att erkänna domstolen eller stå upp inför hans förhørsledare. På liknande sätt stämplade en dödsdömd terrorist i Odessa vid namn Aleshker sin rättegång som en "fars" och skällde ut domarna som hade dömt honom. "Ni själva borde sitta på de anklagades bänk", utropade han. "Ner med er alla! Usla bödlar Leve anarkin!" I väntan på sin avrättning tecknade Aleshker ned ett värtaligt testamente, som gav en profetia om kommandet av den anarkistiska gyllene åldern:

Slaveri, fattigdom, svaghet och okunnighet – människans eviga bojar – kommer att sprängas. Människan kommer att vara i naturens centrum. Jorden och dess producenter kommer att tjäna var och en troget. Vapen kommer att upphöra att vara ett mått på styrka och guld ett mått på rikedom; de starka kommer att vara de som är orädda och djärva i erövringen av naturen, och rikedomar

revolutionärer, verkliga och misstänkta, till en tidig grav. Döden verkade inte så hemsk efter ett liv tillbragt i förnedring och förtvivlan; som Kolosov i *Beznachalie* observerade efter sitt gripande är döden ”syster till friheten”. Så när terroristerna var trängda av polisen var det inte ovanligt att de vände sina pistoler mot sig själva eller, om de fångades, hemfalla till den grymma gesten hos ryska fanatiker sedan de Gammeltroende på sextonhundratalet – sitt eget dödsoffer. ”Åt helvete med herrarna, åt helvete med slavarna, och åt helvete med mig!” – Victor Serges karaktärisering av de anarkistiska terroristerna i Paris strax innan Första Världskriget kunde mycket väl ha sagts om dessa ryska ungdomar. ”Det var som ett kollektivt självmord.”

Chernoje Znamias led decimerades snabbt, mängder av unga män dog våldsamma dödar. Boris Engelson, en grundare av ”*Anarkhiias*” tryckeri i Bialystok, greps i Vilnius 1905, men rymde från fängelset och flydde till Paris. När han återvände till Ryssland två år senare greps han snabbt igen och skickades till galgen. 1906 omkom två av de mest ökända Bialystokterroristerna, män som hade följt i Nisan Farbers fotspår, under sammanstötningar med myndigheterna. Den förste, Anton Nizhborskij, medlem i det polska socialistpartiet innan han gick in i anarkiströrelsen, dödade sig själv för att undkomma gripande efter ett framgångslöst ”ex” i Ekaterinoslav. Hans stridskamrat, Aron Elin (alias ”Gelinker”), en tidigare SR:are som hade skaffat sitt rykte som terrorist genom att mörda en kosackofficer och kasta in en bomb bland en grupp poliser, sköts ner av soldater när han deltog på ett arbetarmöte på Bialystoks kyrkogård. Vladimir Striga, en tredje *chernoznamets* i Bialystok, avkomma till välbeställda judiska föräldrar och en tidigare student och socialdemokrat, dog i Parissexil samma år. ”Skulle det vara någon skillnad vilken borgare man kastar bomben på?” frågade Striga i ett brev till sina kamrater strax innan sin död. ”Det kvittar: aktieägarna kommer att leva sina depraverade liv i Paris... jag proklamerar ’Död åt bourgeoisie’ och ska betala för det med mitt liv.” Striga mötte sitt slut medan han vandrade i Bois de Vincennes i utkanten av den franska huvudstaden. Han snubblade och utlöste en bomb i fickan, som sprängde honom i småbitar.

1905 års revolution och dess efterbörd såg ihopsamlandet av en ”enorm martyrologi” av anarkister, som Nikolaj Ignatievitj Rogdajev (Musil), en av Krapotkins anhängare, noterade i en rapport till en internationell anarkistkongress hållen 1907. Stolypins militärtribunaler väntade de terrorister som lyckades överleva polisen och sina defekta bomber. Hundratals unga män och kvinnor, många av dem ännu i tonåren, ställdes summariskt inför domstol och dömdes vanligen till döden eller mördades av sina fängsvaktare. Vid rättegång-

När rörelsen nådde sin höjdpunkt året efter fanns det kanske ett dussin cirklar förenade i en lös federation. Roschin uppskattar att Bialystokanarkisterna vid sin största styrka uppgick till ca 300, men den siffran verkar alltför generös; det totala antalet aktiva anarkister överskred troligen inte 200 (fabriksarbetare, hantverkare och intellektuella), om än hundratals till regelbundet läste deras litteratur och sympatiserade med deras synpunkter.

I de västra provinserna spreds anarkistgruppernas organisation från Bialystok till Warszawa, Vilnius, Minsk, Riga och även till mindre städer som Grodno, Kovo och Gomel. T o m de små *shtetls* (marknadsstäder) som det kryllade av i judiska Pale hade små anarkistgrupper bestående av från två till ett dussin medlemmar, som fick litteratur från de större städerna och vapen att använda mot regeringen och egendomsägare. I södern spirade anarkistgrupper först i Odessa och Ekaterinoslav, med grenar ut till Kiev och Kharkov i Ukraina liksom till de större städerna i Kaukasus och Krimhalvön.

Överallt var mönstret det samma: en handfull missnöjda socialdemokrater eller socialistrevolutionärer bildade en anarkistcirkel; litteratur smugglades in från Väst eller fördes med av kurirer från Riga, Bialystok, Ekaterinoslav, Odessa eller något annat propagandacenter och spreds bland arbetarna och studenterna i området; andra cirklar dök upp och strax organiserades federationer som gav sig i kast med radikal aktivitet av varje slag – agitation, demonstrationer, strejker, rån och lönnmord. De revolutionen samlade kraft började den anarkistiska flodvägen vändas in mot centrum, svepte in i Moskva och St Petersburg, det kejserliga Rysslands politiska centrum, om än rörelsen i tvillinghuvudstäderna antog en mild form jämfört med våldet i omgivningarna.

Det gemensamma målet för de nya anarkistorganisationerna var det totala förintandet av kapitalismen och staten för att öppna vägen för framtidens fria och jämlika samhälle. Det var dock inte mycket enighet om hur detta skulle åstadkommas. De hetaste dispyterna kretsade kring terrorns plats i revolutionen. På ena sidan stod två liknande grupper, *Chernoje Znamia* och *Beznachalie*, som förespråkade en kampanj av oförmildrad terrorism mot bourgeoisieens värld. *Chernoje Znamia* (Den Svarta Fanan – anarkistemblemet), helt klart den största organisationen anarkistiska terrorister i tsarriket, såg sig som en anarkokommunistisk organisation, d v s en som omfattade Krapotkins mål om ett fritt kommunalt samhälle där varje person skulle belönas efter sina behov. Dess omedelbara taktik om konspiration och våld var dock inspirerad av Bakunin. *Chernoje Znamia* drog till sig sin största anhängarskara från gränsprovinserna i väst och syd. Studenter, hantverkare och fabriksarbetare dominerade, men det fanns också en del bönder från byar belägna nära större städer, liksom

ett inslag av arbetslösa arbetare, vagabonder, yrkestjuvar och självutnämnda nietzscheanska övermänniskor. Om än många av medlemmarna var av polsk, ukrainsk och storrysk nationalitet, var judiska rekryter i majoritet. En slående detalj i organisationen *Chernoje Znamia* var den extrema ungdomen hos dess anhängare, nitton eller tjugo år var den typiska åldern. Några av de mest aktiva *chernoznamentsy* var bara femton eller sexton.

Nästan alla anarkisterna i Bialystok var medlemmar i *Chernoje Znamia*. Historien om dessa ungdomar utmärktes av hänsynslös fanatism och oavbrutet våld. Deras anarkistgrupp var den första som införde en medveten politik om terror mot den rådande ordningen. De samlades i sina cirklar på tio eller tolv medlemmar och smidde ränker om vedergällningar mot härskare och bossar. Deras tryckpress ”*Anarkhiia*” (Anarki) släppte fram en formlig flod av eldfångda proklamationer och manifest som uttryckte ett våldsamt hat mot det existerande samhället och manade till dess omedelbara förintande. Typisk för dessa var ett flygblad riktat till ”Alla Arbetarna” i Bialystok och spreds i 2,000 exemplar i fabriken under sommaren 1905, kort före freden med Japan. Luften var fylld av kval och förtvivlan, började det. Tusentals liv hade kastats bort i Fjärran Östern och tusentals till dog hemma, offer för kapitalistiska exploatorer. Folkets verkliga fiender var inte japanerna, utan statens och privategendomens institutioner; stunden var nu kommen för att förinta dem. Flygbladet varnade Bialystokarbetarna om att inte avledas från sitt revolutionära uppdrag genom de tjugusende löften om parlamentarisk reform som lades fram av många socialdemokrater och SR:are. Parlamentarisk demokrati var inget annat än ett skamlöst bedrägeri, ett smart instrument som medelklassen använde för att behärska de arbetande massorna. Låt er inte luras, deklarerade flygbladet, av de socialistiska intellektuellas ”vetenskapliga rökridå”. Låt livet självt vara er ledare och lärare. Den enda vägen till frihet är ”en våldsam klasskamp för anarkistiska kommuner, som kommer att ha varken herre eller härskare utan verklig jämlikhet”. Arbetare, bönder och arbetslösa måste hålla anarkins svarta fana högt och marschera framåt i en sann social revolution. ”NER MED PRIVATEGENDOM OCH STATEN! NER MED DEMOKRATIN! LEVE DEN SOCIALA REVOLUTIONEN! LEVE ANARKIN!”

Om än deras vanliga mötesplatser var i verkstäder eller privatbostäder, samlades ofta Bialystoks *chernoznamentsy* på kyrkogårdar, under förevändning att sörja de döda, eller i skogen i utkanten av staden, med vaktposter för att varna för annalkande fara. Under sommaren 1903 höll socialistiska och anarkistiska arbetare en serie skogsmöten för att planera sin strategi mot det ökande antalet avskedanden i textilindustrierna. När en av dessa sammankomster skingra-

tjuvar, luffare, trasproletariat och andra mörka element i det ryska samhället. Det var hög tid, deklarerade Rajevskij, att inse att en framgångsrik social revolution krävde en organiserad armé av kombattanter, en armé som bara arbetarrörelsen kunde ombesörja.

* * *

IDEN ”MAXIMALISTISKA” atmosfären 1905 var det kanske oundvikligt att anarkiströrelsens terroristiska flygel skulle ha fått överhanden. De tålmodiga ansträngningarna av anarkosyndikalisterna och *khlebovoltsy* att sprida propaganda i fabriken och byarna överskuggades av deras extremistiska kamraters djärva bedrifter. Inte en dag gick utan tidningsredogörelser om sensationella rån, mord och sabotagehandlingar begångna av band av anarkistiska desperados. De rånade banker och butiker, beslagtogs tryckpressar för att få ut sin litteratur och sköt ner vakter, poliser och regeringsämbetsmän. Dessa hänsynslösa och frustrerade ungdomar tillfredsställde sitt begär efter spänning och självbejakande genom att kasta in bomber i offentliga byggnader, fabrikskontor, teatrar och restauranger.

Laglösheten nådde klimax nära slutet av 1905, då *bezmotivniki* detonerade sina bomber i Hotell Bristol i Warszawa och Kafé Libman i Odessa och band av ”skogsbröder” gjorde en Sherwoodskog av det norra skogslandet från Viatka till de baltiska provinserna. Efter kuvandet av Moskvaupproret följde det ett relativt lugn, under vilket många anarkister gick under jorden. Men terrorismen återupptogs kort efteråt. SR:are och anarkister tog fler än 4,000 liv under 1906 och 1907, fastän de förlorade ett jämförbart antal av sina egna medlemmar (mestadels SR:are). Flodvägen vändes dock emot dem. P. A. Stolypin, tsarens nye premiärminister, initierade stränga åtgärder för att ”pacificera” nationen. I augusti 1906 sprängdes Stolypins eget hus i luften av SR-maximalister (en ultra-radikal utlöpare till det Socialistrevolutionära Partiet som krävde den omedelbara socialiseringen av jordbruket och industrin), vilket sårade hans son och dotter och dödade 32 människor. I slutet av året hade premiärministern ställt det mesta av imperiet under undantagstillstånd. Gendarmerna spärrade *chernoeznamentsy* och *beznachaltsy* till deras gömslen, beslagtogs vapen och ammunitionsförråd, återtog stulna pressar och förstörde bomblaboratorier. Bestraffning var snabb och skoningslös. Krigsdomstolar sattes upp i vilka preliminära undersökningar åsidosattes, domslut lämnades inom två dagar och domar verkställdes omedelbart.

Ifall de unga rebellerna måste dö, var de beslutna att dö på sitt eget sätt hellre än att falla offer för ”Stolypins slips” – bödelns snara som sände hundratals

än att kasta in bomber i restauranger? Man kan tro att tsaristregeringen redan hade störtats och bourgeoisiemakten eliminerats! Utan tvekan kastades bomben av Svarta Hundradena för att miskreditera revolutionärerna.” Skulle anarkisterna fortsätta att följa denna fruktlösa taktik och kasta sig ut i strid utan att förfärdiga sina bataljoner, varnade Novomirskij, skulle deras öde bli lika tragiskt som Folkets Viljas, vars ledare slutade på schavotten. Anarkismens omedelbara uppgift, sa han, var att sprida propaganda i fabrikena och organisera revolutionära fackföreningar som verktyg för klasskrigföring mot bourgeoisien. I dessa moderna tider, tillade han, var den enda effektiva terrorn ”ekonomisk terror” – strejker, bojkotter, sabotage, angrepp mot fabrikschefer och expropriering av regeringstillgångar. De omdömeslösa plundringarna genomförda av marodörband skulle, istället för att höja proletariatets revolutionära medvetenhet, bara ”förbittra arbetarna och nära grova och blodtörstiga instinkter”.

Ironiskt nog organiserade Novomirskijs egen grupp anarkosyndikalister i Odessa själv en ”stridsavdelning”, som genomförde en serie djärva ”exproprieringar”. För att fylla gruppens kistor rånade ”stridsavdelningen” ett tåg utanför Odessa och samarbetade vid ett annat tillfälle med ett SR-band vid ett bankrån som gav anarkisterna 25,000 rubel. (De använde pengarna till att skaffa mer vapen och till att ordna en tryckpress, som publicerade Novomirskijs anarkosyndikalistiska program och ett nummer av en anarkosyndikalistisk tidskrift, *Vol'nyi Rabochii* – Den Fria Arbetaren). Novomirskijs grupp hade t o m ett bomblaboratorium, skött av en polsk rebell som hade smeknamnet ”Cake” för att han och hans fru tyckte om att dansa cake-dance i laboratoriet med bomber i hand. En andra anarkistledare i Odessa, Lazar Gershkovitj, fastän han själv såg sig som en lärjunge till Krapotkin, kokade ihop en liknande blandning av syndikalism och terrorism. Gershkovitj, en mekanikernjör, konstruerade sitt eget bomblaboratorium och blev känd som Odessarörelsens ”Kibalchich” efter den unge ingenjören i Folkets Vilja som hade gjort bomberna som dödade Alexander II.

Novomirskij försökte rättfärdiga de till synes hycklande manövrerna hos hans terroristiska kollegor med påståendet att de agerade för rörelsens bästa – ”i sin helhet” – något helt annat än det självsvåldiga bombkastandet eller den ”rena vagabondska uppfattningen om expropriering”. Novomirskijs argument mot ”motivlös” terror hade eko i Västeuropa av en annan framstående rysk syndikalist, Maksim Rajevskij (L. Fischelev), som fördömde den ”netjjevistiska taktiken” hos sådana konspirativa sällskap som *Chernoje Znamia* och *Beznachalje* och förlöjligade deras tro på den revolutionära kapaciteten hos

des med onödig brutalitet av en grupp gendarmer, sköt och sårade anarkisterna som vedergällning Bialystoks polischef. Så började en vendetta som skulle fortgå utan avbrott under de kommande fyra åren.

Situationen i fabrikena fortsatte att försämrats. Till slut, på sommaren 1904, gick vävarna ut i strejk. Ägaren till en stor spinnerifabrik, Avraam Kogan, svarade med att föra in strejkbrytare på scenen, med blodiga skärmytslingar som resultat. Detta fick en artonårig *chernoznamenets* vid namn Nisan Farber att söka hämnd för hans kamrater arbetares räkning. På den judiska högtiden *Yom Kippur* attackerade han Kogan på trappan till synagogan och sårade honom svårt med en dolk. Några dagar senare hölls ännu ett skogsmöte för att överväga ytterligare aktion mot textilidkarna. Flera hundra arbetare deltog – anarkister, bundister, SR:are och sionister. De höll morska tal och sjöng revolutionära sånger. Då skrik på ”Leve Anarkin!” och ”Leve Socialdemokratin!” gick genom luften slog polisen ned på den alldeles för stormiga sammankomsten och sårade och arresterade dussintals människor. Än en gång sökte Nisan Farber hämnd. Efter att ha testat sina hemmagjorda ”makedoniska” bomber i en lokal park kastade han en av dem genom entrén på polishögkvarteret och sårade några konstaplar därinne. Farber själv dödades av explosionen.

Nisan Farbers namn blev snart en legend bland *chenoezniamenty* i gränsländerna. Efter revolutionsutbrottet i januari 1905 började de följa hans exempel med otrogna terrorism. För att komma över vapen gjorde anarkisterna råder mot vapenbutiker, polisstationer och vapenförråd; de mausers och brownings de så kom över blev deras mest vördade ägodelar. Väl beväpnade med pistoler och grovt tillyxade bomber tillverkade i surrogatlaboratorier satte terroristgängen igång med urskillningslösa mord och ”exproprieringar” av pengar och värdesaker från banker, postkontor, fabriker, butiker och adelns och medelklassens privata residens.

Attacker mot kapitalister och deras företag – handlingar av ”ekonomisk terror” – inträffade dagligen under den revolutionära perioden. I Bialystok kastades dynamitgubbar in i fabriker och lägenheter hos de mest avskydda industriidkarna. Anarkistiska agitatorer i en läderfabrik provocerade arbetarna till att attackera bossen, som hoppade ut från ett fönster för att undkomma sina angripare. I Warszawa rånade och sprängde Svarta Fananpartisaner fabriker och saboterade bagerier genom att spränga ugnar och hälla fotogen i degen. *Chernoezniamenty* i Vilnius utfärdade ”en öppen deklaration” på jiddisch till fabriksarbetarna och varnade dem för bolagsspioner som hade planterats bland dem för att spärra upp terrorister. #Ner med provokatörer och spioner! Ner

med bourgeoisien och tyrannerna! Leve terrorn mot bourgeoisiesamhället! Leve den anarkistiska kommunen!”

Våldsincidenter var som mest mångtaliga i södern. *Chernoznamentsy* i Ekaterinoslav, Odessa, Sevastopol och Baku organiserade ”krigsavdelningar” med terrorister som ordnade bomblaboratorier, begick oräkneliga mord och rån, bombade fabriker och slogs i blodiga sammandrabbningar med detektiver som gjorde räder mot deras gömställen. Emellanåt var t o m handelsfartyg som låg för ankar i Odessas hamn måltavlor för anarkistiska ”ex”, som ”exproprieringarna” var kallade, och affärsmän, doktorer och jurister tvingades ”bidra” pengar till den anarkistiska saken under dödshot.

Ett historiskt fall med en typisk terrorist var Pavel Golman, en ung arbetare i Ekaterinoslav. Han var son till en bypolis och anställd i Ekaterinoslavs järnvägsverkstad. 1905, efter att ha gått igenom SR:s och socialdemokraternas led, gick han med i *Chernoje Znamia*. ”Det var inte vältalarna som vann över mig till anarkismen”, förklarade han, ”utan livet självt”. Golman satt i strejkkommittén i sin fabrik och slogs bakom barrikaderna under generalstrejken i oktober. Snart deltog han i ”ex” och saboterade järnvägssystemet i Ekaterinoslavs omgivning. Efter att ha sårats av en av sina egna bomber greps han och skickades till sjukhus under bevakning. När hans kamrater misslyckades med ett våghalsigt försök att befria honom, sköt Golman ihjäl sig. Han var då tjugo år gammal.

I *chernoznamentsys* ögon hade varje våldsdåd, oavsett hur överilat och tanklöst det kan tyckas för allmänheten generellt, den förtjänsten att stimulera lust hos de mörka massorna till hämnd mot sina plågoandar. De behövde ingen speciell provokation för att kasta in en bomb på en teater eller restaurang; det räckte att veta att bara välbärgade medborgare kunde samlas på sådana ställen. En medlem i *Chernoje Znamia* i Odessa förklarade detta koncept om ”motivlös” (*bezmotivnyi*) terror till domarna som officierade på hans rättegång:

Vi accepterar isolerade exproprieringar endast för att komma åt pengar till våra revolutionära dåd. Ifall vi får pengarna dödar vi inte personen vi exproprierar. Men detta betyder inte att han, egendomsägaren, har köpt oss. Nej! Vi kommer att finna honom på de olika kaféerna, restaurangerna, teatrarna, danslokalerna, konserterna och liknande. Död åt bourgeoisien! Alltid, varhelst han är, kommer han att upphinnas av en anarkistisk bomb eller kula.

En oliktankande grupp inom organisationen Svarta Fanan, ledd av Vladimir Striga (Lapidus), var övertygad om att slumpvisa plundringståg mot bourgeoisien inte gick tillräckligt långt och uppmanade till massuppror för att förvandla Bialystok till en ”andra Pariskommun”. Dessa *kommunary* (kommunarder),

på intet sätt utgör en logisk slutsats på det anarkistiska *Weltanschavung*; deras förklaring ligger i psykologin hos dem som begår dem.” På liknande sätt fördömde Krapotkins *khlebovoltsy* sådana rånarband som *Chernyi Voron* (Den Svarta Korpen) och *Iastreb* (Höken) i Odessa för att använda anarkismens ideologiska mantel för att dölja rovdjursmentaliteten i deras aktiviteter. Dessa ”bombkastar-expropriatörer”, deklarerade krapotkinisterna, var inte bättre än banditerna i södra Italien; och deras program om urskillningslös terror var en grotesk karikatyr av anarkistisk doktrin, demoraliserade rörelsens verkliga anhängare och miskrediterade anarkismen i allmänhetens ögon.

Trots alla dessa hårda ord fortsatte icke desto mindre Krapotkin och hans *khlebovoltsy* att sanktionera våldshandlingar framdrivna av kränkta samveten eller medlidande för de förtryckta, liksom ”handlingens propaganda”, specifikt avsedd att väcka folkets revolutionära medvetande. Gruppen *Khleb i Volia* godkände också ”defensiv terror” för att slå tillbaka polisavdelningars eller Svarta Hundradenas härjningar, ligistpatrullerna som genomförde skrämmande attacker mot judar och intellektuella 1905 och 1906. Därför kunde en rapport från Odessa tryckt i *Khleb i Volia* under den tumultartade sommaren 1905 deklarerar: ”Endast fienderna till folket kan vara fiender till terror!”

Av de flera anarkistiska skolor som gjorde sin ankomst i Ryssland under den här perioden var de hårdaste kritikerna av terroristisk taktik anarkosyndikalisterna. Inte ens de jämförelsevis moderata *khlebovoltsy* besparades deras censur. Den främste anarkosyndikalistiske ledaren inne i Ryssland, som gick under namnet Daniil Novomirskij (”Den Nya Världens Människa” – hans riktiga namn var Iakov Kirillovskij), näpste av Krapotkin och hans förbundna för att sanktionera handlingens propaganda och andra isolerade former av terrorism, vilket, sa han, endast fostrade en bortkastad ”upprorsanda” hos de efterblivna och oförberedda massorna. Vad gällde de regelrätta terroristerna i *Beznachalie* och *Chernoje Znamia* jämförde Novomirskij dem med organisationen Folkets Vilja i den tidigare generationen, då varje grupp av misstag förlitade sig på små ”rebellband” för att genomföra en fundamental förvandling av den gamla ordningen, en uppgift som endast kunde utföras av det ryska folkets breda massor själva.

Novomirskij råkade befinna sig i den folkmassa som samlades utanför Kafé Libman efter att den bombats i december 1905. Kaféet var ingen samlingsplats för de rika, observerade han, utan en ”andra klassens” restaurang som tillgodosåg småbourgeoisien och intelligentsian. Bomben exploderade på gatan och ledde ”till inget annat än oljud”. Novomirskij noterade reaktionen hos en arbetare i folkmassan: ”Har revolutionärerna verkligen ingenting bättre att göra

I viss grad kanske dessa fanatiker i anarkiströrelsen feltolkade de observationer Krapotkin gjorde 1905. När han drog sin analog mellan den ryska revolutionen å ena sidan och den engelska och franska å den andra, slog Krapotkin särskilt fast att Ryssland genomgick mer än bara ”en simpel övergång från autokrati till konstitutionalism”, mer än bara en politisk förflyttning där aristokratin eller medelklassen skulle bli de nya härskarna i kungens ställe. Det som hade gjort mest intryck på Krapotkin i hans studie av de tidigare omvälvningarna i Västeuropa var deras allomfattande vidd och de djupa förändringar de hade gjort på mänskliga relationer. Revolutionen 1905, trodde han, var Rysslands ”stora revolution”, jämförbar i bredd och djup med de stora engelska och franska revolutionerna och inte bara ytterligare ett övergående uppror genomfört av en grupp insurrektionister. Det var ”inte bara en simpel förändring av administrationen” som Ryssland bevittnade, utan en *social revolution* som skulle ”radikalt ändra det ekonomiska livets villkor” och för alltid göra slut på tvångsregeringar. Faktiskt skulle den ryska revolutionen visa sig ännu mer genomgripande än de föregående revolterna i Väst, för den var en ”folkets frigörelse, grundad på sann jämlikhet, sann frihet och sant broderskap.”

Samtidigt tycktes Krapotkins ständiga hänvisningar till revolutionerna i England och Frankrike betyda någonting mindre än det omedelbara förverkligandet av statslös kommunism som *chernoeznamesy* och *beznachaltsy* så desperat åträdde. Dessutom är det inte överraskande med tanke på Krapotkins starka antipati mot myterier och insurrektioner startade av små rebellband att terroristcirkelarna skulle ha fnyst åt hans analys av 1905 års uppror. Gång på gång upprepade Krapotkin sitt motstånd till både blanquistiska kupper och till terroristiska våldskampanjer förda av tätt sammanslutna konspiratoriska band isolerade från folkets massa. Slumpvisa mord och rån, insisterade han, kunde inte leda till mer förändring av den rådande sociala ordningen än det blotta gripandet av politisk makt kunde; individuella ”ex” hade ingen plats i massornas fullskaliga revolt, målet för vilket inte var det giriga förflyttandet av rikedom från en grupp till en annan, utan det totala eliminerandet av själva privategendomen. En av Krapotkins lärjungar, Vladimir Zabrezhnev, jämförde de ryska terroristernas eskapader med ”dynamiteran” i Frankrike – det tidiga 1890-talet då Ravachols, Auguste Vaillaints och Emile Henrys djärva bedrifter fick statsmän och affärsmän att darra av fruktan för sina liv. De årens endemiska våld, om än framdrivet av social orättvisa, var inte mycket mer än ett utlopp för personlig ”ilska och indignation”, sa Zabrezhnev. ”Det är klart”, avslutade han, ”att sådana handlingar som att anfälla första bästa borgare eller regeringsagent man stöter på, eller mordbrand eller explosioner på kaféer, teatrar o s v,

som de var kända som av sina kamrater *chernoeznamesy*, förkastade inte våldsdåd, utan ville helt enkelt ta steget längre till revolutionär massaktion för att införa det statslösa samhället utan dröjsmål. Deras strategi lyckades dock inte vinna mycket stöd. På en konferens i Kishinev i januari 1906 hade *bezmotivnikis*, som hävdade att isolerade terroristhandlingar utgjorde det effektivaste vapnet mot den gamla ordningen, med lätthet övertaget mot deras förbundna *kommunary*. För *bezmotivnikis* hade just uppnått två dramatiska framgångar: i november och december 1905 hade de exploderat bomber i Hotell Bristol i Warszawa och Kafé Libman i Odessa, vilket gav ansenlig ryktbarhet och sände kalla kårar genom de respektabla medborgarna. Upplivade av dessa bedrifter lade *bezmotivnikis* nu fram ännu storslagnare förstörelseplaner, omedvetna om att deras triumfatoriska våldsamma ögonblick snart skulle följas av en mycket längre intervall av grym vedergällning.

* * *

LIKA FANATISKA som *Chernoie Znamia* var en mindre grupp militanta anarkister centrerade i St Petersburg kallad *Beznachalie* (Utan Auktoritet). *Beznachalie* opererade till stor del utanför Palebosättningarna (om än små kretsar fanns i Warszawa, Minsk och Kiev) och bestod till skillnad från organisationen *Svarta Fanan* av få judiska medlemmar. Andelar studenter i dess led var mycket hög, t o m högre än i *Chernoie Znamia*, med grovarbetare och arbetslösa luffare som bara en liten fraktion av medlemmarna. Liksom *chernoeznamesy* påstod sig *beznachalsky* vara anarkokommunister, då deras yttersta mål var upprättandet av en fri federation av territoriella kommuner. Samtidigt hade de mycket gemensamt med individualanarkisterna, epigonerna till Max Stirner, Benjamin Tucker och Friedrich Nietzsche, som höjde det individuella egot över och ovan anspråken på kollektiv enhet. Och i deras passion för revolutionär konspiration och deras extrema fientlighet till intellektuella – trots att de till största del var intellektuella själva – var *beznachalsky* präglade av Sergej Netjajev och hans föregångare, den ultraradikala Ishutinkretsen som hade opererat i St Petersburg på 1860-talet.

Liksom sina kusiner i förbundet *Svarta Fanan* var *beznachalie*-rebellerna ivriga representanter för ”motivlös” terror. Varje slag utdelat mot regeringsambetsmän, poliser och egendomsägare sågs som en progressiv aktion eftersom det sådde ”klassmotsättningar” mellan det nedtryckta myllret och deras privilegierade herrar. ”Död åt bourgeoisien!” var deras stridsrop, för ”bourgeoisiens död är arbetarnas liv”.

Beznachalie-gruppen bildades 1905 av en ung intellektuell som gick under namnet Bidbei. Hans riktiga namn var genom ett udda sammanträffande Nikolaj Romanov, samma som tsarens. Romanov, son till en välbärgad jordägare, var liten och smidig och i besittning av en häftig natur och ett skarpt intellekt. Han inskrev sig som student på St Petersburgs gruvinstitut i början av seklet, men relegerades för att ha deltagit i studentdemonstrationer. När rektorn för institutet skickade honom ett avhysningsbrev returnerade Romanov det med påskriften ”*Prochël s udovol’stviem*” (”Jag läste det med nöje”), *Nikolaj Romanov*”, vilket kejsaren ofta skrev på dokument som lades fram för hans godkännande. Med sitt avskedande sålunda beseglat gav sig unge Romanov av till Paris, en underjordisk man med en ny identitet. I en häpnadsväckande pamflett skriven där strax innan revolutionen 1905 frammanade Bidbei en demonisk bild av katastrofen precis bortom horisonten: ”En förfärlig natt! Förfärliga scener... Inte ’revolutionärens’ oskyldiga hyss. Utan den revolutionens *Walpurgisnacht*, då på Lucifers maning alla Spartakus, Razin och den blodiga stövelns hjältar kommer att flyga ner på jorden. Själva Lucifers uppror!”

Några veckor efter revolutionsutbrottet tog Bidbei hjälp av två landsflyktiga kamrater i tryckandet av en ultraradikal tidskrift kallad *Listok grupy Beznachalie* (*Beznachalie*-gruppens blad), som utkom två gånger under våren och sommaren 1905. Det första numret lade fram *beznachalies* trosbekännelse, en märklig blandning av Bakunins tro på samhällets utstötta, Netjajevs krav på blodig vedergällning mot de privilegierade klasserna, Marx’ uppfattning om klasskamp och permanent revolution och Krapotkins vision om en fri federation av kommuner. Bidbei och hans sammansvurna förklarade ett ”partisankrig” mot det samtida samhället, i vilket terror av varje slag – individuell terror, massterror, ekonomisk terror – skulle sanktioneras. Eftersom ”bourgeoisens” värld var korrupt till rötterna var parlamentariska reformer av intet värde. Det var nödvändigt att föra klasskamp på bred front, ett ”väpnat uppror av folket: bönder, arbetare och varje person i trasor... öppna gatustrider av varje tänkbart slag och i våldsammast möjliga form... en revolution *en permanence*, d v s en hel serie folkliga uppror tills de fattigas avgörande seger är nådd.” I en netjajevistisk anda (Bidbei tyckte om att citera eller parafasera Netjajev, som han starkt beundrade), förkastade Bidbeis trosbekännelse religion, familjen och bourgeoisiemoral i allmänhet och uppmanade de allt berövade att attackera och råna sina exploatörers företag och hem. Revolutionen måste göras inte bara av bonden och arbetaren, deklarerade Bidbei med eko från Bakunin, utan också av det såkallade ”understa slöddret – de arbetslösa, vagabonder, luffare och alla samhällets utstötta element och avfallingar, för alla är de våra bröder och

tillstånd manades *naroden* att föra ett ”orubbligt befrielsekrig”. ”Bönder och arbetare! Förakta all auktoritet, varje uniform och prästskrud. Leve endast frihet, och inför den nu.”

1905 års revolution gav en våldsamt kraft åt propaganda av det här slaget. ”Ner med jordherrarna, ner med de rika”, proklamerade Rostovtsev i *beznachalie*-gruppen då han uppeggade bönderna att sätta eld på sina herrars hölador. ”All jorden tillhör oss, tillhör hela bonde-naroden.” Anarkokommunisterna från städerna Odessa, Ekaterinoslav, Kiev och Chernigov gav sig ut till byarna med sina ”små böcker” innehållande revoltbudskapet, precis som deras populistiska föregångare hade gjort trettio år tidigare. Flygblad med sådana titlar som ”Ta Din Plog Från Fåran” och ”Hur Bönderna Lyckas Utan Auktoritet” gick genom många händer i Riazanprovinsen; det senare porträtterade en bykommun som efter att ha gjort sig av med regeringen levde i frihet och harmoni. ”Och bröd, kläder och andra varor tog alla från det gemensamma varulagret efter sina behov”. I Tambovprovinsen sådde *beznachetsen* Kolosov anarkismens frö 1905, som tre år senare bar frukt i form av bondeanarkistgruppen *Probuzhdenië* (Uppvaknande). Andra anarkistgrupper dök upp i jordbruksdistrikten mellan 1905 och 1908, men de var sällan någon match för Socialistrevolutionärerna, som upprätthöll närapå monopol på bonderadikalismen under den revolutionära perioden.

* * *

UNDER UPPRORET 1905, medan *chernoeznamenstsy* och *beznachaltsy* förde sin strid på liv och död mot regeringen och de ägande klasserna i Ryssland, förblev Krapotkin och hans koteri i Väst upptagna med de mindre översvallande propaganda- och organisationsuppgifterna. Båda extremistgrupperna fann den jämförelsevisa respektabiliteten hos Krapotkins förbund *Khleb i Volia* vidrig. Terroristerna, som riskerade sina liv i dagliga våldshandlingar, blev förtryttna över vad de uppfattade som krapotkinisternas passiva attityd till det heroiska epos som utspelades i Ryssland. Redan olustiga till mods över Krapotkins beskrivning 1903 av den annalkande ryska revolutionen som bara ”en prolog, eller rentav den första akten i den lokala kommunalistiska revolutionen”, blev ultraradikalerna ännu mera misstänksamma 1905, då Krapotkin jämförde stormen i Ryssland med de engelska och franska revolutionerna, som enligt deras mening bara hade installerat en ny omgång herrar vid makten. För *beznachaltsy* och *chernoeznamenstsy* var 1905 inte bara ett försiktigt steg i riktning mot ett kompromissande system med ”liberal federalism”, utan det slutliga och avgörande slaget, Harmageddon självt.

ung kvinna på tjugosex förlorade livet då en bomb hon testade exploderade i hennes händer.

Bortsett från de många anarkokommunistiska grupper som dök upp över hela Ryssland under revolutionen 1905 dök en annan, mycket mindre organisation anarkister upp, anarkosyndikalisterna (som inte diskuteras här), i Odesa, och ytterligare en variant, individualanarkisterna, dök upp i Moskva, St Petersburg och Kiev. De två ledande representanterna för individualanarkismen, båda med bas i Moskva, var Aleksej Aleksejevitj Borovoj och Lev Chernyi (Pavel Dmitrievitj Turchaninov). Från Nietzsche ärvde de en åtrå efter ett fullständigt omkullstörtande av alla värden accepterade av borgarsamhället – politiska, moraliska och kulturella. Vidare krävde de, kraftigt influerade av Max Stirner och Benjamin Tucker, den tyske och amerikanske teoretikern för individualanarkism, den mänskliga personlighetens totala frigörelse från det organiserade samhällets bojor. Som de såg det kunde t o m Peter Krapotkins frivilliga kommuner begränsa individens frihet. Ett antal individualanarkister fann det yttersta uttrycket för sin sociala alienation i våld och brott, andra slöt sig till litterära avantgardist- och konstnärliga kretsar, men majoriteten förblev ”filosofiska” anarkister som förde livliga salongsdiskussioner och utarbetade sina individualanarkistiska teorier i tunga tidskrifter och böcker.

Medan alla tre kategorierna av rysk anarkism – anarkokommunism, anarkosyndikalism och individualanarkism – hämtade sina anhängare nästan uteslutande från intelligentsian och arbetarklassen, gjorde anarkokommunisterna en del ansträngningar att också sprida sina idéer bland soldaterna och bönderna. Så tidigt som 1903 utgav en ”Grupp Anarkokommunister” en liten pamflett som manade till ”desorganisering, upplösningen och tillintetgörandet” av den ryska armén och dess ersättande av de beväpnade folkmassorna. Efter det rysk-japanska krigets utbrott försökte anarkistiska flygblad övertyga soldater att deras verkliga strid var hemma – mot regeringen och privategendomen. Antimilitaristisk litteratur av det här slaget spreds dock i begränsade mängder, och det är tveksamt om det gjorde mycket intryck på trupperna.

Propaganda i bondbyarna bedrevs i en mindre skala, men tycks ha gett bara aningen bättre resultat. I september 1903 rekommenderade det andra numret av *Khleb i Volia* ”agrarterrorism” som en ”enastående form av partisanstrid” mot jordherrarna och centralregeringen. En Illegal broschyr utgiven i St Petersburg samma år försäkrade bönderna att de behövde ”varken tsar eller stat” utan bara ”jord och frihet”. Författaren frammanade myten om en idyllisk frihetstid som funnits i det medeltida Ryssland, då auktoriteten låg hos den lokala stadsförsamlingen (veche) och bykommunen; för att återställa detta frihetliga

kamrater.” Bidbei sammankallade dem alla ”till en väldig och skoningslös, total och blodig, folkets vedergällning” (Netjajevs berömda motto). ”Leve de fria kommunernas och städernas federation! Leve anarkin (*beznachalie!*)”

Bidbeis hårsesande visioner av revolutionen delades av en liten krets *Anarkhisty-Obshchinniki* (anarkokommunister) som gav ut en ofantlig mängd uppviglande litteratur i St Petersburg under 1905. Den framträdande medlemmen i den här gruppen var ”Tolstoj” Rostovtsev (Alias för N. V. Divnogorskij), son till en regeringsämbetsman i Volgaprovinsen Saratov. Rostovtsev, ca trettio år gammal (Bidbei var i början av tjugooårsåldern), hade ett enkelt men intressant ansikte och en idealistisk natur som med lätthet förvandlades till revolutionär fanatism. Medan han gick på Kharkovuniversitetet blev han en passionerad lärjunge till tolstojanskt icke-våld (härav hans märkliga *nom de guerre*), men svängde snart till den motsatta polen av oförmildrad terrorism. 1905 skrev Rostovtsev instruktioner om preparerandet av hemmagjorda ”makedoniska” bomber (kompleta med ritningar) och gav råd till bönderna om ”hur man sätter eld på jordherrarnas höstackar”. På omslaget till en av hans pamfletter finns en teckning på skäggsiga bönder med liar och högafflar i hand, som bränner kyrkan och herrgården i sin by. Deras fana bär mottot ”*Za zemliu, za voliu, za anarkhichesuiu doliu*” (”För jord och frihet, för en anarkistisk framtid”). Rostovtsev manade det ryska folket att ”gripa yxan och ta död på tsarfamiljen, jordherrarna och prästerna”.

Rostovtsev och hans kamrater *Anarkhisty-Obshchinniki* riktade andra flygblad till fabriksarbetarna i Petersburg som uppmanade dem att slå sönder sina maskiner, spränga stadens kraftstationer med dynamit, kasta bomber på ”bödlarna” i medelklassen, råna banker och butiker, spränga polisstationerna och öppna fängelserna. Den Blodiga Söndagen hade lärt arbetarna vad de hade att vänta av tsaren och av de timida förespråkarna för brödsmlulereformer. ”Låt en bred våg av mass- och individuell terror omsluta hela Ryssland!” Inför den statslösa kommunen där alla fritt skulle hämta från det gemensamma varumagasinet och arbeta bara fyra timmar per dag för att få tid till fritid och utbildning – tid att leva ”som en mänsklig varelse”. Framåt med ”den SOCIALA REVOLUTIONEN! LEVE DEN ANARKISTISKA KOMMUNEN!”

Petersburgs *Anarkhisty-Obshchinniki* och Bidbeis *Beznachalie*-grupp i Paris hade helt klart en hel del gemensamt. Många av Petersburgsgruppens flygblad blev faktiskt omtryckta i Bidbeis Listok. Det var därför inte förvånande att när Bidbei återvände till den ryska huvudstaden i december 1905 accepterade *Anarkhisty-Obshchinniki* honom omedelbart som sin ledare och bytte namn till *Beznachalie*.

Beznachalias led inkluderade en kvinnlig doktor, tre eller fyra gymnasiielever, Rostovtsevs hustru Mariusa och flera tidigare universitetsstudenter (bortsett från Bidbei och Rostovtsev), mest bemärkt Boris Speranskij, en nittonårig yngling från provinserna, och Alexander Kolosov (Sokolov), omkring tjugo sex år gammal och son till en präst i Tambovprovinsen. Liksom så många andra i den revolutionära rörelsen fick Kolosov sin utbildning vid ett ortodox seminarium, där han utmärkte sig i matematik och utländska språk. Han antogs på Andliga Akademien, men gjorde slut på en lovande kyrklig karriär genom att ansluta sig till en SR-cirkel och kasta sig ut i revolutionär agitation. Han tillbringade sedan korta perioder på en rad ryska universitet, bara för att återvända till sin fars by där han spred propaganda bland bönderna. 1905 kom Kolosov till St Petersburg och anslöt sig till Rostovtsevs anarkistiska krets.

Vid sidan av Bidbei (och möjligen Rostovtsev) var åtminstone en till *beznachalets* av adlig börd. Vladimir Konstantinovitj Ushakov, vars far var en regeringsförrättare (*zemskii nachal'nik*) i provinsen St Petersburg, hade växt upp på familjens egendom nära Pskov. Efter att ha tagit examen från gymnasiet i Tsarkoe Selo, där tsaren hade sitt sommarpalats, kom Ushakov in på St Petersburgs universitet och blev 1901 involverad i studentrörelsen. Liksom Bidbei för han utomlands, men återvände till St Petersburg i tid för att bevittna massakern vid den Blodiga Söndagen. Kort senare anslöt han sig till *Anarkhisty-Obshchinniki* och fungerade som agitator bland fabriksarbetarna, för vilka han var känd som "amiralen".

Slutligen måste en medlem till i Bidbeis krets nämnas, en viss Dmitriev eller Dmitrii Bogoliubov, som visade sig vara en polisspion och fick gruppen på fall i januari 1906. Medan *beznachaltsy* planerade en större "expropriering" (hittills hade de bara begått två våldshandlingar, en bombning och skjutandet av en detektiv), bröt sig polisen in i deras högkvarter, grep konspiratorerna och beslagtogs deras tryckpress. Bara Ushakov hade tur nog att gäcka myndigheterna och undkom till staden Lvov i österrikiska Galicien.

* * *

CHERNOE ZNAMIA och *Beznachalie* var, om än de helt klart mest iögonfallande, på intet sätt de enda anarkokommunistiska organisationerna som dök upp i det revolutionära Ryssland. Bland de övriga tog några den relativt moderata kursen hos Krapotkins grupp *Khleb i Volia*, belåtna med att sprida propaganda bland arbetarna och bönderna. Majoriteten antog dock Bakunins och Netjajevs blodtörstiga trosbekännelse och gav sig ut på terrorismens väg.

Ett sådant ultra-radikalt sällskap, den Internationella Gruppen i den baltiska staden Riga, genomförde en serie "ex" och utgav en ström av hektograferade flygblad som smädade återhållsamhet och gradvisa reformer av alla slag. Rigagruppen avfärdade föraktfullt socialisternas påstående att 1905 års omvälvning blott var en "demokratisk revolution" och fördömde dem för att förespråka "fredligt samarbete i parlamenten med alla kapitalistiska partier". Slagordet "frihet, jämlikhet, broderskap" var, som de europeiska revolutionerna på 1700- och 1800-talen utförligt demonstrerat, ett tomt löfte från medelklassen. Nu siktade den "vetenskapliga" socialismen på ett liknande bedrägeri. Marxisterna, med sin centraliserade partiapparat och raffinerade prat om historiska steg, var inte mer "vänner till folket" än Nikolaj II. De var istället nutida jakobiner som siktade på att använda arbetarna för att gripa makten åt sig själva. Mäniskosläktets verkliga frigörelse kunde uppnås endast medelst en av de breda massornas sociala revolution. Denna otåliga sorts anarkism tog sin våldsamaste form i södern, där "stridsavdelningarna" i de större städerna, i ett försök att koordinera sina terroristiska aktiviteter, gick ihop i en löst sammansluten Sydrysk Stridsorganisation.

Anarkisterna i Kiev och Moskva satte istället stötte vikt vid spridandet av propaganda. Kievs anarkokommunistiska grupp fann en stark förkämpe för denna moderata kurs i en ung krapotkinist vid namn German Borosovitj Sandomirskij. Moskva var dock det viktigaste propagandacentret. Dess första anarkistiska krets bildades 1905, men rasade ihop nästan omedelbart då polisen grep dess ledare, en annan ung lärjunge till Krapotkin, Vladimir Ivanovitj Zabrezhnev (Fedorov). Gruppen *Svoboda* (Frihet), som efterträdde den i december 1905, fungerade som en sorts entrepôt för propagandamaterial och kom över litteratur från Västeuropa och från anarkistkretsar i gränsprovinserna, och spred det vidare till nya celler i Moskva, Nizhnij Novgorod, Tula och andra industristäder i Centralryssland. Under 1906 dök fyra grupper till upp i Moskva: *Svoboda Kommuna* (Den Fria Kommunen), *Solidarnost'* (Solidaritets) och *Bezvlastie* (Anarki), som hämtade sina anhängare i arbetardistrikt; och en krets studenter som använde Moskvauniversitetets klassrum som revolutionära forum. Gemensamma möten med SR och socialdemokrater, kännetecknade av arga debatter om meriterna hos parlamentarisk regering, hölls i Sparvbergen och Sokolniskogen i stadens utkant. "Ner med duman!" brukade anarkisterna skrika. "Ner med parlamentarismen! Vi vill ha bröd och frihet! Leve folkets revolution!" Några i Moskvagruppen tillfogade ett mått terrorism till sina propagandaaktiviteter, tillverkade "japanska" bomber och höll hemliga konspirationsmöten i Donskojklostret för att planera "exproprieringar". En